9. Tereshhuk, S. V. 2001. *Psy`xologichni determinanty` komunikacijnogo potencialu vchy`telya [Psychological determinants of the teacher's communication potential]*. Dissertation. Ivano-Frankivs`k, 20 p.

УДК [159.942-026.15:37.015.31-052:821.161.2]:37.041:005.336.2(045)

DOI:10.31339/2617-0833-2020-1(28)-151-154

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНО-ЕМПАТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ЯК ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Сухомлинова М.М.

FORMATION OF CREATIVE AND EMPATHIC ABILITIES BY MEANS OF UKRAINIAN LITERATURE, AS A WAY TO THE DEVELOPMENT OF SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE IN HIGH SCHOOL STUDENTS

Sukhomlinova Maryna

У статті визначено пріоритетні напрямки уроків української літератури, які допомагають засобами мистецтва слова формувати й збагачувати в учнів внутрішній світ, розвивати інтелект та творчі здібності. Розвиток умінь і навичок педагога у створенні умов для утвердження атмосфери творчості, а саме допомогти дитині знайти себе в житті, через навчально - виховну діяльність, та розвиток творчих здібностей.

Ключові слова: *творчість, емпатія, здібності учнів, українська література, компетентності.*

The article defines the priority areas of the lessons of Ukrainian literature. Means of the art help to form and enrich students' inner world, to develop intelligence and creative abilities. The development of the teacher's skills in creating the conditions for the establishment of creative atmosphere, namely to help the child find himself in life through educational activities, and creative abilities development.

Key words: *creativity, empathy, students' abilities, Ukrainian literature, competencies.*

У системі педагогічної освіти урокам літератури належать особлива роль, бо вони відтворюють духовний світ української людини і тим самим сприяють активному становленню особистості. Засобами мистецтва слова література допомагає впливати на учнів, формувати й збагачувати їх внутрішній світ, розвивати інтелект та творчі здібності, адже література передає загальнолюдські цінності від покоління до покоління. Завдання щодо виховання людей із високим творчим потенціалом постає не лише як актуальна проблема сучасної педагогічної науки та практики, але й як соціальна необхідність. Життя доводить, що в складних умовах, які постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування й використання нових ідей, задумів, підходів та рішень [4 с.46].

Тому своє завдання я вбачаю в створенні умов для утвердження атмосфери творчості, допомозі учневі знайти себе в житті, навчально-виховну діяльність спрямовую на створення такої системи співпраці, головна мета якої – максимальний розвиток творчих здібностей дитини. Розвивати творчий потенціал можна по-різному. Окремі учні (обдаровані) переважно самостійно тренують свої задатки, щоб розвинути їх у здібності, удосконалити їх до рівня творчих. Але для розвитку творчого потенціалу більшості школярів важливою є саме роль учителя. Урахування стилів навчання є так само необхідним, як і вибір видів навчальної діяльності.. Вважаю, що сучасному педагогу необхідно вибрати те «зерно», що дасть змогу створити свою міні-методику. «Мета навчання дитини – дати їй можливість жити самостійно,

без учителя» – говорив Альберт Губбард. Звісно, це нелегка справа.

Сучасна школа – це школа, головне завдання якої виховати дитину справжньою людиною, яка може пізнати світ навколо себе, зможе займатися самовихованням і самоосвітою. Нагальною потребою сучасної школи є створення умов, за яких кожен учень мав би змогу навчатися самостійно здобувати необхідну інформацію, використовуючи її для власного розвитку, самореалізації, для розв'язання існуючих проблем. Цілеспрямований розвиток у школярів умінь та навичок самостійного здобуття знань – це один із пріоритетів підвищення якості освіти. Закласти в учнів основи самоосвіти – це означає сформулювати у школярів потребу й здатність звертатися до книжки не тільки для здобуття нових знань, а й для розвитку творчого потенціалу. Завдання учителя сьогодні – формування креативно-емпатичної особистості. Творчість ми розглядаємо як діяльність людини, спрямовану на створення певних цінностей, а креативність як поняття актуалізує нестандартність у виявленні творчого потенціалу. Розвиток креативного мислення учнів залежить від їхніх естетичних смаків, інтелектуального потенціалу, що почасти закладено в людині природою. Креативність формується зовнішніми факторами, але навчити учнів мислити не стереотипами, а індивідуально, нестандартно цілком можливо. Спираючись на психолого-педагогічні дослідження Т. Баришевої, В. Кан-Калика, М. Никандрова вибудувалась модель креативних рис особистості[11 с.96].

Структура креативних властивостей мобільна й варіантна, вона залежить від індивідуальних особливостей кожної особистості. Адже людина має великі творчі можливості, хоча вона й не завжди вірить у власні сили, тому їй потрібно заохочувати до творчої діяльності. В основу креативної педагогіки покладені евристичні методи навчання та пошукова діяльність учнів. Об'єктами пізнавальної діяльності є не тільки проблеми і завдання, але й індивідуальний потенціал учнів. Саме креативність творчого учня (і вчителя) дає змогу постійно шукати і знаходити «вихід із наявної ситуації, долати її, будувати для себе нову з опорою на знання способи дії, що містить індивідуальний досвід» (І.С. Якиманська) [6 с.12]. Психологи трактують творчість як вищий рівень логічного мислення, що є поштовхом до створення матеріальних і духовних цінностей.

Найвищі досягнення педагога — виховання індивіда, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Розвинені навички креативного мислення дозволяють майбутньому громадянину осмислено діяти в ситуації життєвого вибору, ставити перед собою мету і творчо підходити до її досягнення. Головною метою сьогодення є пробудження чутливості до художнього слова. Тому можна накреслити такий шлях розвитку емпатичної особистості засобами літератури. «Від культури слова до емоційного розвитку, від нього до культури моральних почуттів і моральних стосунків». За Є. Ільїним, надмета словесника – «поєднати мистецьку красу й красу душі, навчити бачити в книжці і корисне, і прекрасне. Ми сіємо в душах дітей розумне, не забуваючи про добре і вічне, бо художня література – невичерпне джерело духовного потенціалу як окремої особистості, так і всієї нації й людства загалом. Навчання – це творчий процес відкриття дитиною світу. Це незаперечна істина, якою я керуюсь у своїй професійній діяльності. Не «передавати» знання учневі в готовому вигляді, а навчити його самостійно добувати їх, творчо працювати, доходити висновку, висловлювати думку – це ті принципи, яким я віддаю перевагу під час підготовки до уроку. Реалії сьогодення спонукають учителя творчо підходити до навчального процесу, шукати такі форми проведення занять, які захопили б учнів, сприяли розвитку здібностей, вдосконалювати свої знання й уміння. Для формування і розвитку творчості учнів (однієї з основних цілей системи освіти) потрібні спеціальним чином організовані соціально-педагогічні засади. Розроблені педагогічні засади дозволяють вчителю більш ефективно та цілеспрямовано розвивати в учнів творчі здібності. А це не є реальним без упровадження в систему роботи вчителя інноваційних освітніх і педагогічних технологій. «Нові технології» – це унікальна можливість відійти від шаблону, це ніби чистий ковток повітря, – писав Г. Токмань. Інновації можуть бути різними за масштабом, за потенціалом, можуть належати до

різних складових навчально-виховного процесу, але, на мій погляд, вони повинні бути мотивовані й орієнтовані на конкретного вчителя, який працює в конкретній школі з конкретними учнями[7 с.16]. Таким чином, у методиці як і в кожній творчій діяльності людини, діалектично поєднуються категорії нового і старого, нормативного і новаторського. Сьогодні життя висуває суспільний запит на формування особистості, здатної мислити критично, неординарно, винятково, креативно. На допомогу вчителю приходять нові технології, спрямовані на індивіда в колективі. Учителю важливо вміти мотивувати творчість школярів, пробуджувати в них бажання діяти нешаблонно, оригінально, цікаво, стимулювати до творчого здобуття знань і заперечення стереотипів та звичних схем діяльності, сприяти становленню самостійної творчості у різних сферах життя. У своїй педагогічній діяльності апробуюю спосіб інтеграції окремих елементів сучасних технологій. Серед багатьох методів роботи, які стимулюють учнів до нових знань, до творчості, застосовую метод проектів, в основі якого – дослідження певної проблеми, що передбачає високий рівень творчої активності учнів. Адже відбувається відхід від традиційної форми уроку, у виборі теми, методів, форм роботи – широкі можливості. Проектування можна застосовувати на різних етапах вивчення теми. На захист проектів можна відводити як цілий урок, так і певну його частину. Проекти можуть бути тематичні (присвячені вивченню однієї теми), а також підготовлені і проведені в межах тематичного оцінювання, проекти можуть готуватися до вивчення творчості письменника, твору тощо. Отже, як ми бачимо, використання методу проектів на уроках української літератури невичерпне. Саме тому ця методика є дуже перспективною в наш час.

Участь в проектній діяльності дає змогу самореалізуватися як педагогу, так і учневі, розкрити творчий потенціал всіх учасників. Проект дозволяє вийти за межі уроку, змінити стосунки між учнями та вчителем, підвищити самооцінку школяра. Використання поданого методу допомагає сформувати ключові компетенції учнів. Неможливо перелічити всі переваги методу проектів. Проте саме цей метод дає змогу розвивати креативно-емпатичні здібності учнів, пробуджувати не тільки розум, але й їх душу[8 с.44]. «Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі... Отже, гра, її організація – ключ в організації виховання», – говорив А.С. Макаренко[5 с.16]. Мене зацікавила гра як вид креативної діяльності учня, у процесі якої в уявній формі відтворюються способи дій із предметами, стосунки між людьми, норми соціального життя та культурні надбання людства, які характеризують історично досягнутий рівень розвитку суспільства. Захопившись грою, дитина не помічає, що вчиться, запам'ятовує нове, орієнтується у незвичайних ситуаціях, поповнюється запас її понять, уявлень, розвивається фантазія.

Метою школи XXI ст. є формування індивіда, здатного вийти за межі отриманих знань, відкритого до інновацій, саморозвитку та безперервної освіти протягом усього життя. Сучасні освітні парадигми розвивального, креативного навчання ставлять на перший план не передачу учням готового соціального досвіду, а підготовку їх до самостійного здобування знань та творчої праці в будь-якій сфері людської діяльності. Неабияку роль у цих процесах відіграє впровадження в систему роботи вчителя української літератури інноваційних і педагогічних технологій[6, с.2]. Комп'ютерні технології, увібравши в себе елементи різних методик, надають кожному школяреві, спираючись на його інтереси, здібності, особисті цінності й суб'єктивний досвід, можливість самореалізації в пізнавальній та інших видах діяльності, створюють комфортні умови для самовизначення особистості в інформаційному суспільстві.

Досвід роботи з використанням комп'ютерних технологій на уроках української літератури пропонує оптимальний вибір форм і методів навчання, важливим фактором яких є можливість учнів самостійно працювати, навчитись і творити, відчувати себе активним діячем і рушійною силою освітньої діяльності, а отже, через самореалізацію прагнути самовдосконалення. Дуже важливим напрямком роботи є формування в учнів креативної

компетентності – здатної до розв’язання будь-якого навчального завдання творчо; бажання і вміння діяти не за зразком, а оригінально. Навчання дитини має бути таким, щоб воно активізувало розвиток її креативності, тому що це дасть змогу учням стати вільними, толерантними, готовими до подолання труднощів навчання та життя. Отже вважаю, що сучасний науково-технічний прогрес не тільки не зменшує, а навпаки, збільшує роль творчої активної особистості. Саме в творчості виявляється унікальна потреба людини в пошуку – її принципова ненаситність, бо потреба в пошуку – це потреба в постійній зміні самої людини. Справжня творчість сама себе стимулює і сама по собі є нагородою для людини.

Список використаних джерел

1. Донченко С. Пошук нових форм методичної роботи / С. Донченко, О. Соколова // Освіта. Технікуми, коледжі. – 2009. – №4. – С. 45-46.
2. Інтерактивне навчання: цільова програма розвитку пізнавальних і творчих здібностей учнів // Завуч. – 2003. – №19.
3. Лазорак П.Я. Творчий потенціал учнів на уроках словесності / Г.Я. Лазорак // Вивчаємо українську мову і літературу. – 2008. – №6-11.
4. Національна доктрина розвитку України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.
5. Педенко Н.І. Розвиток креативного потенціалу учнів на уроках словесності / Н.І. Педенко // Вивчаємо українську мову і літературу. – 2006. – №32. – С. 2-12.
6. Пометун О. Інтерактивні методи та системи навчання / О. Пометун. – К.: Шк. світ, 2007. – 16с.
7. Проектна діяльність школи / автор-упорядник: Л.В. Галіцина. – К.: Шк. світ, 2012. – С. 44.
8. Колошин В.Ф. Розвиток творчості в учнів: методичний посібник / В.Ф. Колошин, Д.В. Гоменюк. – К., 2008. – С. 10-12.
9. Туріщева Л.В. Творчість у педагогічній діяльності / Л.В. Туріщева. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – С. 96.

References

1. Donchenko, S. and Sokolova, O., 2009. Poshuk novykh form metodychnoyi roboty [Search for new forms of methodical work]. *Education. Technical schools, colleges*, 4, pp. 45-46.
2. Interaktyvne navchannya: tsil'ova prohrama rozvytku piznaval'nykh i tvorchykh zdibnostey uchniv [Interactive Learning: Targeted Program for Developing Students' Cognitive and Creative Skills], 2003. *Head's assistant*, 19.
3. Lazoryak, P.Ya., 2008. Tvorchyy potentsial uchniv na urokakh slovesnosti [Creativity of students in literature lessons]. *We study Ukrainian language and literature*, 6-11.
4. *Natsional'na doktryna rozvytku Ukrayiny u XX stolitti [National Doctrine of Development of Ukraine in the 21st Century]*. 2001. Kiev: School World.
5. Pedenko, N.I., 2006. Rozvytok kreatyvnoho potentsialu uchniv na urokakh slovesnosti [Creating students' creative potential in literature lessons]. *We study Ukrainian language and literature*, 32, pp. 2-12.
6. Pometun, O. 2007. *Interaktyvni metody ta systemy navchannya [Interactive teaching methods and systems]*. Kiev: School World.
7. Halitsyna, L.V. comp., 2012. *Proektna diyal'nist' shkoly [School project activity]*. Kiev: School World.
8. Koloshyn, V.F. and Homenyuk, D.V. 2008. *Rozvytok tvorchosti v uchniv [Creativity development in students]*. Kiev.
9. Turishcheva, L.V. 2010. *Tvorchist' u pedahohichniy diyal'nosti [Creativity in teaching activities]*. Kharkov: Pub.group. «Osnova».